

Stanisław Hoc

Uniwersytet Opolski

ORCID: 0000-0003-4248-3664

Wymiana agentów wywiadu – aspekty prawne i polityczne

Przyjmuje się, że agent jest najwyższej kategorii i najbardziej wykwalifikowanym osobowym źródłem informacji służby specjalnej, głównie wywiadowczej, niebędącym jej kadrowym pracownikiem. Agent może działać prowadzony bezpośrednio przez centralę, oficera rezydentury legalnej lub nielegalnej bądź pośrednika. Grupa agentów działająca dla tej samej służby i realizująca wzajemnie uzupełniające się zadania zwana jest siatką agenturalną lub wywiadowczą¹.

Często w publikacjach terminem „agent” określa się kadrowych pracowników służb specjalnych, co nie jest zgodne z terminologią używaną w wielu służbach. Dla rozważań zawartych w artykule przyjmuję termin „agent”, obejmując nim zarówno agentów *sensu stricto* jak i pracowników (funkcjonariuszy) służb specjalnych, realizujących zadania wywiadowcze, niekorzystających z „przykrycia” dyplomatycznego. „Przykrycie” to oficjalna pozycja społeczna i zawodowa agenta lub oficera wywiadu, także nielegalnego, pozorująca wobec otoczenia normalną i wiarygodną egzystencję.

Zagadnienie wymiany agentów wywiadu jest ważne, ponieważ w przypadku szpiegostwa w wyznaczaniu konsekwencji prawnych czynu uznanego za udowodniony, prawo karne nie jest jedynym ich „gospodarzem” czy „dyspozytorem”. W tych wszystkich przypadkach o zmianie kary decydują względy użyteczne, o charakterze politycznym.

Za skutki wynikające z działalności szpiegowskiej nie odpowiada w zasadzie państwo, które wykorzystuje swoich agentów, lecz sami agenci.

W praktyce międzynarodowej wykształciła się zasada, że państwa osądzają ujętych agentów na podstawie swego prawa wewnętrznego i nie podejmują żadnych kroków dyplomatycznych przeciwko państwu, którego agenci prowadzili działalność szpiegowską. Oczywiście, państwa są zainteresowane w uwolnieniu swoich wartościowych agentów odbywających karę za granicą

---

¹ J.H. Larecki, *Wielki leksykon tajnych służb świata. Organizacje wywiadu, kontrywiadu i policji politycznych, terminologia profesjonalna i żargon operacyjny*, Warszawa 2017, s. 27 in.

lub tymczasowo tam aresztowanych. Wynika to m.in. z troski o ich bezpieczeństwo i z potrzeby ochrony własnych interesów. Stąd już dawno wykształciła się zwyczajowa zasada wymiany agentów wywiadu. Procedury tej – jak dotychczas – nie uregulowano żadnymi aktami prawa wewnętrznego lub międzynarodowego. Mimo to wymiana, o której mowa, funkcjonuje, aczkolwiek jest uwarunkowana przesłankami głównie natury politycznej². Może ona dotyczyć obywateli własnego państwa, cudzoziemców lub bezpaństwowców aresztowanych lub skazanych za działalność wywiadowczą. W zakresie wymiany agentów wywiadu wykorzystywana jest instytucja prawa łaski, wykonywana najczęściej przez głowy państwa, którą w Polsce stosuje Prezydent RP. Zdaniem S. Waltosia³, ułaskawienie może nastąpić m.in. celem uzyskania wzajemności w stosunkach międzynarodowych.

SN w uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 31 maja 2017 r. I KZP 4/17 stwierdził: „1. Prawo łaski, jako uprawnienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej określone w art. 139 zdanie pierwsze konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, może być realizowane wyłącznie wobec osób, których winę stwierdzono prawomocnym wyrokiem sądu (osób skazanych). Tylko przy takim ujęciu zakresu tego prawa nie dochodzi do naruszenia zasad wyrażonych w treści art. 10 w zw. z art. 7, art. 42 ust. 3, art. 45 ust. 1, art. 175 ust. 1 i art. 177 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. II. Zastosowanie prawa łaski przed datą prawomocności wyroku nie wywołuje skutków procesowych”⁴.

TK w wyroku z dnia 17.07.2018 r. sygn. akt K 9/17 stwierdził, że „Prezydent może ułaskawić każdego na każdym etapie postępowania. Zdaniem Trybunału żaden sąd nie może doprecyzować prezydenckiego prawa łaski, a akt łaski nie wymaga uzasadnienia”. Od orzeczenia zdanie odrębne złożył sędzia L. Kieres, stwierdzając, że „jeżeli prawo przewiduje karę, to sprawca powinien ponieść odpowiedzialność. Dopiero od tej odpowiedzialności może go uwolnić akt łaski. Prawo łaski stosuje się do osób skazanych. Musi być kara, która ma być darowana, i wina puszczona w niepamięć”, L. Kieres za-

² S. Hoc, *Zagadnienia odpowiedzialności karnej za szpiegostwo*, Warszawa 1985, s. 196 i n., idem, *Przestępstwa przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej*, Opole 2002, s. 180 i n.

³ S. Waltoś, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2001, s. 552.

⁴ OSNKW 2017, z. 7, poz. 37, vide: R. Zawłocki, *Glosa polemiczna do uchwały Sądu Najwyższego dotyczącej prezydenckiego prawa łaski z dnia 31 maja 2017 r. sygn. akt I KZP 4/17*, „WPP” 2018, nr 2, s. 117 in., M. Masternak-Kubiak, *Glosa do uchwały składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z dnia 31 maja 2017 r. (sygn. akt I KZP 4/17, „Przegląd Sejmowy” 2017, nr 6, J. Kluza, Glosa aprobująca od uchwały Sądu Najwyższego z dnia 31 maja 2017 r., I KZP 4/17, „Młoda Palestra” 2017, nr 4, P. Dziwiński, Granice prezydenckiego prawa łaski w świetle metody historyczno-prawnej. Na marginesie uchwały Sądu Najwyższego, I KZP 04/17, „Forum Prawnicze” 2017, nr 3, A. Duda, A. Węglorz, *Zakres przedmiotowy prawa łaski z art. 139 Konstytucji (o niedopuszczalności stosowania abolicji indywidualnej)*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2016, z. 1, K. Kozłowski, *Prawo łaski Prezydenta RP. Historia, regulacja, praktyka*, Warszawa 2013.*

rzucal wyrokowi, że „maksymalizuje uprawnienia prezydenta kosztem uszczuplenia praw sądów”⁵.

Przepisy k.p.k. przewidują dwa rodzaje postępowania ulaskawieniowego: na podstawie prośby o ulaskawienie oraz z urzędu.

Decydującym czynnikiem wpływającym na pozytywne dokonanie wymiany agentów wywiadu jest – jak sądzę – określony klimat polityczny, dlatego też trudno przewidywać terminy wykonania takich operacji.

Wymiana agentów wywiadu występuje w sytuacji, gdy:

– obce państwo prowadzące działalność szpiegowską przeciwko innemu państwu poniosło w tej dziedzinie znaczne straty i dąży do ustalenia przyczyn owych strat oraz odzyskania części najbardziej wartościowej kadry,

– następuje polityczne zbliżenie czy „odwilż” w stosunkach między państwami pozostającymi dotąd w pewnym konflikcie, wspartym obustronną aktywną działalnością szpiegowską, przy czym publiczne ujawnianie działań wywiadowczo-kontrwywiadowczych obu stron byłoby niewskazane.

Praktykę wymiany agentów wywiadu warto zilustrować kilkoma charakterystycznymi operacjami tego typu.

Mjr Jerzy Sosnowski od 1926 r. kierował placówką In.3 Referatu Zachód II Oddziału Sztabu Głównego Wojska Polskiego, której stałą siedzibą było polskie poselstwo w Berlinie⁶. W lutym 1934 r. został aresztowany przez kontrwywiad niemiecki podczas przyjęcia w jego berlińskim mieszkaniu (Lutzowufer 36) i skazany 16 lutego 1936 r. na karę dożywotniego pozbawienia wolności. Wraz z nim aresztowano jego trzy najlepsze agentki: Benitę Urszulę von Falkenhayn (kuzynkę generała von Falkenhayna – szefa Sztabu Generalnego), Renatę von Natzmer (zaufaną funkcjonariuszkę Inspektion 6 Reichswehry) i Irenę von Jena (pracownicę oddziału budżetowego Reich-

⁵ Dz.U., poz. 1387.

⁶ W. Kozaczuk, *Bitwa o tajemnice, Służby wywiadowcze Polski i Rzeszy Niemieckiej 1922–1939*, Warszawa 1977, s. 160 i n.; M. Zgórnjak, „In-3” – *Sprawa Jerzego Sosnowskiego*, „Studia Historyczne” 1970, z. 4; H. Cwiąg, *Rotmistrz Sosnowski. As wywiadu Drugiej Rzeczypospolitej*, Kraków 2019; W. Kurpis, *Berlińska misja*, Warszawa 1967; K. Paduszek, *Polski Dreyfus czy międzynarodowy szpieg? Mjr Jerzy Sosnowski-Nalęcz przed sądem polskim*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2008, nr 2; P. Wiczorkiewicz, *Sprawa rotmistrza Sosnowskiego*, „Mówią Wieki” 1996, nr 11–12; A. Krzak, „Afera Sosnowskiego”. *Nowe spojrzenie na działalność placówki wywiadowczej In-3 i jej kierownika – mjr. Jerzego Sosnowskiego*, [w:] P. Kołakowski (red.), A. Peptoński (red.), *Wywiad wojskowy II Rzeczypospolitej*, Kraków 2011; idem, *Jerzy Sosnowski – obraz życia i działalności wywiadowczej w opracowaniu pt. „Afera Sosnowskiego” (Synopsis)*, [w:] P. Kołakowski (red.), A. Peptoński (red.), *Za kulisami wywiadu i dyplomacji. Polski wywiad wojskowy 1918–1945*, Kraków 2014; M. Zacharski, *Rotmistrz*, Poznań 2011; S. Koper, A. Biedrzycki, *Polscy szpiedzy*, Warszawa 2018, s. 13 i n.; W. Bułhak, P. Pleskot, *Szpiedzy PRL-u*, Kraków 2014; K. Graczyk, *Operacja „Reichswehra ministerium”. Misja majora Jerzego Sosnowskiego*, Warszawa 2017; L. Gondek, *Wywiad Polski w III Rzeszy. Sukcesy i porażki*, Warszawa 2011; P. Kołakowski, A. Krzak, *Sprawa majora Jerzego Sosnowskiego w świetle dokumentów analitycznych Oddziału II SGWP i zeznań Franza Heinricha Pfeifera*, Warszawa 2015; M. Zacharski, *Operacja Reichswehra. Kulisy wywiadu II RP*, Poznań 2013.

swehry). Sąd wojskowy w Berlinie skazał Benitę von Falkenhayn i Renatę von Natzmer na karę śmierci (wyroki wykonano), a Irenę von Jena na karę dożywotniego pozbawienia wolności. Jerzego Sosnowskiego zdemaskowała Maria Kurse – aktorka, jedna z jego ostatnio zwerbowanych agentek, którą Abwehra posłużyła się do rozpracowania kontaktów polskiego oficera wywiadu. Rząd polski rozpoczął tajne rozmowy z rządem niemieckim w sprawie wymiany majora Sosnowskiego na skazanych w Polsce agentów wywiadu niemieckiego. Rozmowy te zakończyły się powodzeniem i 23 kwietnia 1936 r. mjr Sosnowski został wymieniony na moście granicznym w Zbąszyniu za siedmiu agentów Abwehry, w tym jedną kobietę Elżę Ogórek i jej męża, skazanych za działalność szpiegowską w Polsce na karę dożywotniego pozbawienia wolności.

Rządy polski i niemiecki obustronnie powstrzymywały się od interwencji dyplomatycznej.

Po powrocie do kraju przeciwko J. Sosnowskiemu wszczęto śledztwo, a w dniu 29.03.1938 r. wymieniony stanął przed Wojskowym Sądem Okręgowym w Warszawie. W dniu 17.06.1939 r. ogłoszono wyrok skazujący J. Sosnowskiego na 15 lat więzienia za zdradę i wieloletnią współpracę z Abwehrą, 200 000 zł grzywny z zamianą, w razie jej nieuiszczenia, na karę więzienia, pozbawienie praw obywatelskich przez 10 lat, wydalenie z wojska oraz objęcie dozorem policyjnym przez 5 lat. Wyrok nie był prawomocny, oskarżony zapowiedział złożenie apelacji, która nie została rozpatrzona w związku z wybuchem wojny. Z informacji historyków wynika, że został uwięziony w Związku Sowieckim (2.11.1939) i zmarł 26.03.1942 r. w więzieniu w Saratowie, niewątpliwie był zmuszony do współpracy z NKWD⁷.

Zdaniem A. Krzaka⁸ losy J. Sosnowskiego, zwłaszcza „zbrodnia sądowa” jaką popełniono na jego osobie, powinny być przestrożą również i dzisiaj dla polityków oraz tzw. ekspertów, którzy jeszcze niedawno oskarżali oficerów wywiadu i kontrwywiadu wojskowego o działania przeciwko Rzeczypospolitej.

W 1962 r. na moście Glienicke na Haweli, który łączy Poczdam z zachodnioberlińską dzielnicą Zehlendorf, pilot samolotu szpiegowskiego U-2, F.G. Powers, stracony 1 maja 1960 r. nad Świerdłowskiem, skazany na 10 lat pozbawienia wolności w Moskwie, został wymieniony na pułkownika Rudolfa Abła, skazanego w USA za działalność szpiegowską.

R. Abel wysłany został za granicę w celu realizacji określonych zadań wywiadowczych. Jako „uciekinię” ze Związku Radzieckiego początkowo mieszkał w Europie Zachodniej, by następnie poprzez Amerykę Południową przenieść się do USA. Celem jego misji było przeniknięcie do amerykańskich ośrodków planujących działania przeciwko ZSRR i innym państwom Europy

⁷ H. Cwiąg, op. cit., s. 179.

⁸ A. Krzak, „Afera Sosnowskiego”..., op. cit., s. 172.

Wschodniej. Aresztowany został w 1956 r. w wyniku zdrady R. Hayhanena – oficera KGB. Na swojego obrońcę wybrał znanego adwokata amerykańskiego J.B. Donovanna, byłego szefa amerykańskiego wywiadu (OSS), który po dłuższym namyśle podjął się tej trudnej obrony. Sąd skazał R. Abła na karę śmierci, a wyrok został zatwierdzony przez Sąd Najwyższy USA. Adwokat R. Abła zwrócił się do prezydenta D. Eisenhowera o zastosowanie prawa łaski. „Panie prezydencie – uzasadniał swą prośbę adwokat – Pan jako wojskowy najbardziej może ocenić sytuację. Co będzie, jeśli za rok albo dwa Rosjanie aresztują naszego człowieka lub człowieka sojuszników przyłapanych na robocie szpiegowskiej u siebie w kraju albo w którymś z państw satelickich. Na kogo wówczas taka osoba będzie wymieniona?” Wymierzona kara śmierci została zamieniona na 30 lat pozbawienia wolności, a w rezultacie wymiany R. Abel powrócił do ZSRR⁹. Wymianę zorganizował J.I. Drozdow, późniejszy naczelnik Zarządu S KGB, kierujący rosyjskimi agentami działającymi pod przykrywką działalności innego rodzaju (tzw. nielegalami), który w 1995 r. opublikował w Moskwie swoje wspomnienia pt. „Nużnaja rabota”. Wraz z R. Ablem wymieniono także F. Pryora, aresztowanego w NRD.

W październiku 1981 r. władze RFN przekazały władzom NRD oficera wywiadu NRD G. Guillaume’a¹⁰, aresztowanego w 1974 r. pod zarzutem działalności szpiegowskiej na rzecz NRD i skazanego na karę 13 lat pozbawienia wolności. Jego żona Christel za podobną działalność została skazana na karę 8 lat pozbawienia wolności.

Do RFN G. Guillaume przybył w 1956 r. podając się za uciekiniera politycznego, działał w szeregach SPD, w 1970 r. został zatrudniony w jej bońskiej centrali, a w 1973 r. znalazł się w najbliższym otoczeniu kanclerza W. Brandta. 6 maja 1974 r. W. Brandt podał się do dymisji motywując ten krok aresztowaniem swego osobistego referenta w Urzędzie Kanclerskim G. Guillaume’a pod zarzutem szpiegostwa na rzecz NRD. G. Guillaume po aresztowaniu oświadczył, że jest oficerem wywiadu NRD. Na procesie przeważnie milczał. Ze strony NRD nie ujawniono żadnych szczegółów, ograniczając się do ogólnego stwierdzenia, że istnienie i działanie wywiadu NRD jest faktem znanym. W ramach wymiany G. Guillaume został 4 października 1981 r. przekazany na moście Glienicke władzom NRD, dokąd już wcześniej, po upływie terminu kary, wyjechała jego żona. Przedterminowe zwolnienie G. Guillaume’a nastąpiło na mocy podpisanego przez prezydenta RFN aktu ułaskawienia, podyktowanego także względami humanitarnymi (ciężka choroba). Według ówczesnego federalnego ministra do spraw stosunków wewnętrzniemieckich, E. Frankego, władze NRD zwolniły 30 agentów wywiadu zachodniemieckiego.

⁹ J. Piekalkiewicz, *Dzieje szpiegostwa*, Warszawa 1999, s. 472–476.

¹⁰ Ibidem, s. 512–515.; B.T. Wieliński, *Kanclerz RFN pod kontrolą NRD*, „Magazyn Historyczny” lipiec 2013, nr 2(3), s. 60 i n.

W zamian za 25 osób skazanych w Polsce i NRD za szpiegostwo USA zwolniły 11 czerwca 1985 r. 4 osoby skazane za takie same przestępstwa w Stanach Zjednoczonych¹¹. Wymiana ta (największa od zakończenia II wojny światowej), przygotowywana przez trzy lata, odbyła się na moście Glienické, a w jej przeprowadzenie zaangażowany był adwokat W. Vogel, który brał już udział w poprzednich wymianach (około 160 osób).

Władze amerykańskie uwolniły: skazanego w 1981 r. na karę dożywotniego pozbawienia wolności oficera polskiego wywiadu – M.Z.¹², obywatela bułgarskiego – P. K., aresztowanego w 1983 r. i skazanego na karę 10 lat pozbawienia wolności za usiłowanie zdobycia tajnych dokumentów z dziedziny atomistyki, A.Z. – obywatela Niemieckiej Republiki Demokratycznej, skazanego w 1985 r. na karę 8 lat pozbawienia wolności oraz A.M. – obywatelkę NRD, aresztowaną w 1984 r. i skazaną na karę 10 lat pozbawienia wolności.

Natomiast strona polska przekazała 5 osób: skazanych – w 1982 r. B.W.¹³ i w 1984 r. J.J. na 25 lat pozbawienia wolności, N.A. – skazanego w 1984 r. na 15 lat pozbawienia wolności, L.C.¹⁴ skazanego w 1980 r. i J.P. – w 1976 r. na 25 lat pozbawienia wolności za działalność szpiegowską na rzecz wywiadu USA. W trakcie wymiany J.P. odmówił oddania się w ręce władz amerykańskich i zdecydował się na powrót do kraju. Rada Państwa PRL zastosowała wobec nich akt łaski, polegający na darowaniu reszty kary, na podstawie art. 499 § 1 k.p.k. z 1969 r.

---

¹¹ „Życie Warszawy” z 13.06.1985 r.: „Der Spiegel” z 17.06.1985 r., s. 86–90; „Stern” z 27.06.1985 r., s. 110–111.

¹² M. Zacharski, *Nazywam się Zacharski. Marian Zacharski wbrew regułom*, Poznań 2009, s. 5 i n., M.J. Sulick, *American spies. Espionage against the United States from the Cold War to the present*, Washington, 2013, s. 54–58, S. Koper, A. Biedrzycki, op. cit., s. 161 i n., W. Bułhak, P. Pleskot, op. cit., s. 403 i n. Według M. Zacharskiego otrzymywał on od konsula informację, iż prowadzone są w jego sprawie czynności przez W. Vogela mające na celu uwolnienie z więzienia, przy aktywnym wsparciu M. Wolfa szefa wywiadu NRD. Jednocześnie FBI podejmowało wobec niego próby werbunku w więzieniu. Termin wymiany był planowany w grudniu 1984 r., ale został przesunięty z powodu nacisków FBI i CIA na Departament Stanu. W dniu 22 maja 1985 r. W. Vogel wraz z małżonką Helgą odwiedził M. Zacharskiego w więzieniu, negocjował on umowę o wymianie w imieniu rządu NRD z administracją amerykańską. Natomiast w dniach 30 i 31 maja 1985 r. w Berlinie doszło do narady niemiecko-polskiej w sprawie warunków wymiany agentów. Termin wymiany ustalony został na 11 czerwca 1985 r. Po wymianie Departament Stanu USA wydał oświadczenie, w którym nazwał wymianę „znaczącym sukcesem amerykańskiej dyplomacji”. M. Zacharski, *Nazywam się Zacharski...*, op. cit., s. 374 i n.

¹³ P. Skubisz, *Płotka w sieci. Bogdan Walewski, czyli polski dyplomata i amerykański szpieg*, [w:] W. Skóra (red.), P. Skubisz (red.), *Studia nad wywiadem i kontrwywiadem w XX wieku*, t. 3, Szczecin 2016, s. 593 in., W. Bułhak, P. Pleskot, op. cit., s. 357 in.

¹⁴ P. Skubisz, „Z całą surowością prawa...” *Historia Leszka Chrosta – współpracownika wywiadu amerykańskiego*, [w:] W. Skóra (red.), P. Skubisz (red.), *Studia nad wywiadem i kontrwywiadem w XX wieku*, t. 2, Szczecin 2015, s. 631 in., T. Awłasewicz, *Lowcy szpiegów. Polskie służby kontra CIA*, Warszawa 2018, s. 34 in.

W porozumieniu o wymianie określono, że w ślad za wymienianymi mogą wyjechać i ich rodziny (małżonki, nieletnie i pełnoletnie dzieci, ich rodzice i inni krewni, termin wyjazdu – do 20.07.1985 r.).

W 2009 r. Okręgowa Komisja Ścigania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu wszczęła postępowanie w sprawie bezprawnego przetrzymywania w areszcie wymienionych osób do ich wymiany, czyli do 11.06.1985 r. Uchwały Rady Państwa o ulaskawieniu zostały podjęte wobec J.P. – 2.11.1984 r., natomiast wobec J.J., M.Z., B.W., N.A., L.C. – 10.12.1984 r. Postępowanie zostało umorzone w dniu 23.04.2012 r. wobec nieuchylenia immunitetu Naczelnemu Prokuratorowi Wojskowemu.

11 lutego 1986 r. na mocy porozumienia między USA i RFN a ZSRR, Czechosłowacją, NRD i Polską, na moście Glienicke dokonano kolejnej wymiany agentów wywiadu. Za czterech agentów zachodnich służb specjalnych, którzy odsiadywali wyroki w państwach Europy Wschodniej, wymieniono pięciu agentów z tych państw więzionych w krajach zachodnich¹⁵.

NRD zwolniła: W.G. aresztowanego w 1980 r. i skazanego na karę dożywotniego pozbawienia wolności za szpiegostwo na rzecz CIA, D.N. aresztowanego w 1981 r. i skazanego na karę dożywotniego pozbawienia wolności za szpiegostwo na rzecz BND. CSRS zwolniła J.J. – obywatela czechosłowackiego, skazanego na 12 lat pozbawienia wolności za szpiegostwo na rzecz BND. ZSRR zwolnił A. Sz. skazanego 14 lipca 1978 r. na karę 13 lat pozbawienia wolności przez Kolegium ds. Karnych Sądu Najwyższego ZSRR za zdradę ojczyzny w formie szpiegostwa.

Niemcy Zachodnie zwolniły: D.S. – obywatela NRD skazanego na 4 lata pozbawienia wolności za szpiegostwo na rzecz NRD, J.S. – pracownika radzieckiej misji handlowej w Kolonii skazanego na 3 lata pozbawienia wolności w 1985 r. za szpiegostwo na rzecz ZSRR, J.K.¹⁶ – oficera polskiego wywiadu aresztowanego w marcu 1985 r. w RFN pod zarzutem szpiegostwa na rzecz PRL. USA zwolniły Karla i Hanę K. – obywateli CSRS aresztowanych w 1984 r. w USA pod zarzutem prowadzenia działalności szpiegowskiej.

Wymianom tym środki masowej informacji nadały szczególną rangę propagandową, powodując, iż stały się one wydarzeniami sensacyjnymi. Sam mechanizm wymiany wszedł już do zwyczajów międzynarodowych; wykształciły się zasady (niekodyfikowane) jej przeprowadzania, funkcjonuje też grupa specjalistów zajmująca się tymi sprawami¹⁷. Oczywiście, ze zrozumiałych względów czynności tego rodzaju wymagają dyskrecji.

Warto zwrócić uwagę na sprawę E. Pope'a, skazanego 6 grudnia 2000 r. w Moskwie na karę 20 lat kolonii karnej o zaostrzonym reżimie za szpiego-

¹⁵ „Życie Warszawy” z 12.02.1986 r.

¹⁶ S. Koper, A. Biedrzycki, op. cit., s. 233 in., W. Bułhak, P. Pleskot, op. cit., s. 129 in.

¹⁷ Por. np. N.F. Pötzl, *Basar der Spione. Die geheimen Missionen des DDR – Unterhändlers Wolfgang Vogel*, Berlin 1997.

stwo na rzecz USA (zbieranie informacji o supertorpedach „szkwał”). Oskarżony wystąpił z prośbą o ulaskawienie do Prezydenta FR. Specjalna Komisja przy Prezydencie FR poparła tę prośbę, nazywając jednocześnie szpiegowaniem to, co się działo wokół pierwszej po zakończeniu zimnej wojny sprawy tego rodzaju. Zwrócono też uwagę na negatywne skutki skazania dla kontaktów ze Stanami Zjednoczonymi¹⁸. W grudniu 2000 r. Prezydent FR W. Putin podpisał dekret o ulaskawieniu ze względów humanitarnych E. Pope’a, który niezwłocznie opuścił więzienie Lefortowo i powrócił do kraju. Przy tej sprawie pojawiły się spekulacje, iż E. Pope może być wymieniony na A. Amesa, skazanego na karę dożywotniego pozbawienia wolności za działalność szpiegowską na rzecz FR, jednak doradca B. Clintona ds. bezpieczeństwa narodowego, S. Berger oświadczył, że taka możliwość w ogóle nie jest brana pod uwagę.

W lutym 2010 r. prezydent B. Obama został poinformowany przez FBI i CIA o wykryciu siatki rosyjskich agentów. Przygotowywano wówczas scenariusze, także pozakarne, rozwiązania tej sprawy. W dniu 28.06.2010 r. FBI w Arlington, Nowym Jorku, Bostonie i New Jersey zatrzymało 10 osób¹⁹, w tym cztery małżeństwa (część z nich to nielegalowie²⁰, mający fikcyjne życiorysy lub nazwiska osób nieżyjących). Z oskarżenia przekazanego przez FBI wynikało, że „Trwające wiele lat śledztwo FBI wykazało, że w USA działa siatka nielegalów, którzy żyją i pracują w Ameryce tylko w jednym, dalekosiężnym celu. Ich celem było stanie się Amerykanami w stopniu wystarczającym do tego, by otrzymywać źródła informacji z kręgów decyzyjnych USA”. Mieli też służyć wsparciem logistycznym innym szpiegom – np. szukając nowych skrytek dla nich, przekazując im pieniądze i sprzęt, a także wykonując inne usługi dla wywiadu. Przedstawiono im zarzut prania brudnych pieniędzy oraz naruszenie ustawy o rejestracji przedstawicieli obcych rządów.

W lipcu 2010 r. na lotnisku Schwechat w Wiedniu 10 agentów Rosji na czele z A. Chapman, zatrzymanych w USA, zostało wymienionych na 4 obywateli FR, skazanych za szpiegostwo na rzecz innych państw, wcześniej osoby te ulaskawił Prezydent D. Miedwiediew, była to największa wymiana agentów między USA a Rosją od czasów zimnej wojny. Osoby te to Siergiej S., Igor S., Giennadij W., Aleksandr Z. Jednemu z nich ETPC przyznał 20.000 E jako zadośćuczynienie za uchybienia, jakich w stosunku do niego dopuściły się sądy w Rosji (Igor S. pracownik Akademii Nauk [RAN] w 2004 r. został

¹⁸ „Rzeczpospolita” z 9–10.12.2000 r.

¹⁹ *Szpiedzy z Rosji*, „Gazeta Wyborcza” 29.06.2010, *Wpadka rosyjskiej siatki*, „Gazeta Wyborcza” z 30.06.2010, *Szpiedzy bez maski*, „Gazeta Wyborcza” z 1.07.2010.

²⁰ Nielegal-oficer, kadrowy pracownik wywiadu działający w warunkach głębokiej konspiracji na terenie obcego państwa, poza oficjalnymi strukturami przedstawicielstwa swego kraju. J. Larecki, *Wielki leksykon służb specjalnych świata*, Warszawa 2007, s. 429.

skazany na 15 lat pozbawienia wolności za przekazywanie tajnych informacji na temat rosyjskiego programu nuklearnego brytyjskiej firmie, która miała być – według FSB – „przykrywką” dla CIA). Po wymianie obie strony obiecały, że nie podejmą „żadnych kroków odwetowych”, takich jak zamrożenie stosunków czy wydalenie dyplomatów²¹. Do takich oświadczeń należy podchodzić z dużą rezerwą, gdyż szpiegostwem zajmują się państwa nawet wobec sojuszników²².

E. Kohver – oficer Kaitseoilitseiamet (KaPo) – Urzędu Policji Bezpieczeństwa Estonii 5 września 2014 r. został uprowadzony na terytorium FR podczas operacji wywiadowczej w lesie na granicy z Rosją, gdzie miał się spotkać ze swoim informatorem. Niewątpliwie była to operacja specjalna FSB (provokacja wobec estońskiego funkcjonariusza), gdyż służby estońskie nabierają doświadczenia w zakresie kontrwywiadu. Został skazany w 2015 r. w Pskowie na karę 15 lat pozbawienia wolności za szpiegostwo, nielegalne przekroczenie granicy i przemyt broni. Natomiast w 2012 r. został skazany w Estonii A. Dressen – b. oficer KaPo za zdradę państwa na 16 lat pozbawienia wolności. W wyniku podjętych działań służb rosyjskich i estońskich w dniu 26.09.2015 r. dokonano ich wymiany na moście na rzece Piusa w miejscowości Koidula.

W dniu 11.02.2018 r. w miejscowości Koidula dokonano wymiany skazanych za szpiegostwo – ob. Estonii R. Susiego, skazanego w Rosji na 12 lat pozbawienia wolności za szpiegostwo i ob. FR – A. Zinzenkę skazanego w maju 2017 r. w Estonii na karę 5 lat pozbawienia wolności za szpiegostwo na rzecz Rosji. R. Susi został zatrzymany w Moskwie na lotnisku, gdy po przylocie z Tallina zmierzał do Tadżykistanu, zajmował się handlem i biznesem, akt oskarżenia dot. lat 2004–2007.

Warto przedstawić sytuację, która nosi pewien wymiar wymiany szpiegów, aczkolwiek wobec braku możliwości naukowej weryfikacji informacji medialnych, na których ją oparto, należy mieć na uwadze fakt, że nie została ona zdementowana.

W maju 2015 r. w jednym z hoteli w Brześciu został zatrzymany przez KDB kpt. X²³ (nie ujawniono nazwiska) z 18. pułku rozpoznawczego w Białymstoku, przebywający tam prywatnie, mający rodzinę na Białorusi. Dwie doby później (!) oficer ten został skazany na podstawie art. 358¹ k.k. Biało-

²¹ W. Radziwonowicz, B. Węglarczyk, *Wymiana szpiegów w Wiedniu*, „Gazeta Wyborcza” z 7.07.2010.

²² P. Schweizer, *Friendly spies. How America's Allies Are Using Economic Espionage to Steal Our Secrets*, New York 1993, idem, *Szpiedzy wśród przyjaciół. Jak sojusznicy wykradają Amerykanom tajemnice technologiczne*, Warszawa 1997.

²³ tvn24.pl „most szpiegów” między Polską a Białorusią. Kulisy tajnej operacji 29.03.2016, W. Czuchnowski, *Zabrał jej belki*, „Gazeta Wyborcza” z 12.08.2016, idem, *Degradacja. Za służbę?*, „Gazeta Wyborcza” z 12.08.2016, idem, *Zdegradowana major: Odchodzę ze służby*, „Gazeta Wyborcza” z 13–15.08.2016.

rusi²⁴ za szpiegostwo na karę 7 lat pozbawienia wolności. Wcześniej wielokrotnie przebywał na terenie FR., Ukrainy i Białorusi (dokument wiedeński). Wspomniany dokument przewiduje, że państwa europejskie przekazują sobie informacje o konwencjonalnych siłach zbrojnych, organizacji, uzbrojeniu i planowaniu obronnym. Informację o zatrzymaniu otrzymali krewni za pośrednictwem Interpolu, następnie sprawą zajęły się ABW i SKW. Operacja uwolnienia oficera miała wymiary: dyplomatyczny, prawny i operacyjny. W MSZ powstał zespół koordynujący działania dyplomatyczne w sprawie oficera, z udziałem m.in. konsula z placówki w Grodnie. W maju 2015 r. Minister Obrony Narodowej zdecydował, że główną rolę ze strony służb odegra SKW. ABW i SKW przyjęły hipotezę, że kpt X został zatrzymany dlatego, że w polskich zakładach karnych przebywało już kilku szpiegów białoruskich. Białorusini przedstawili swoje warunki uwolnienia kpt X, twierdząc, że mieli dowody jego szpiegowskiej działalności przeciwko Białorusi. Jednym z nich był powrót do Mińska Siergieja H., który pełnił funkcję wicekonsula w jednej z białoruskich placówek dyplomatycznych w Polsce. Od początku 2015 r. przebywał on w areszcie pod zarzutem szpiegostwa na rzecz Białorusi (miał być członkiem rodziny jednego z rosyjskich generałów). Prokuratura Apelacyjna w Katowicach przedstawiła mu wówczas zarzut z art. 130 § 2 k.k. Do ABW zgłosił się student, polskiego pochodzenia studiujący na jednej z polskich uczelni, który stwierdził, że jest nakłaniany do prowadzenia szpiegostwa na rzecz Białorusi. Nakłaniającym miał być Siergiej H., którego następnie zatrzymała ABW. W połowie czerwca 2015 r. do sprawy włączył się M. Biernacki – sekretarz stanu w Kancelarii Prezesa Rady Ministrów. Wraz z ministrami ON i SZ zaczął intensywnie pracować nad uwolnieniem polskiego oficera, rozpoczęły się rozmowy ze stroną białoruską. Ustalono, że zostanie zachowana zasada adekwatności (polski oficer będzie musiał spędzić w więzieniu tyle samo co Siergiej H.). Na przeszkodzie stanęło jednak polskie prawo. Rozważano 2 rozwiązania: 1. Białorusina miałby ułaskawić Prezydent RP, 2. zmiana kwalifikacji prawnej czynu tak, aby mógł wyjść z więzienia szybciej.

Wspomniany scenariusz M. Biernacki omówił z Prezydentem A. Dudą i Szefem BBN. Prezydent wskazał, że najprościej będzie zmienić kwalifikację prawną czynu, dlatego też M. Biernacki zwrócił się o pomoc do z-cy Prokuratora Generalnego. W rozmowach brał udział także A. Seremet – Prokurator Generalny, następnie katowiccy prokuratorzy i sąd przystali na ten plan, zmieniono zarzut na art. 130 § 1 k.k. Siergiej H. złożył wniosek o dobrowolne poddanie się karze, prokurator na to przystał, sąd orzekł karę 1 roku pozba-

---

²⁴ Art. 358¹ k.k. Tajna współpraca cudzoziemca lub bezpieczeństwa ze służbą specjalną, organami bezpieczeństwa lub wywiadowczymi państwa obcego, organizacji międzynarodowej lub obcej związana z popełnieniem działań skierowanych na wyrządzenie szkody bezpieczeństwu narodowemu Republiki Białorusi przy braku znamion innych szczególnie ciężkich przestępstw przeciwko państwu (działalność agenturalna) podlega karze pozbawienia wolności od 3 do 7 lat.

wienia wolności, zaliczając na jej poczet 9 miesięcy tymczasowego aresztowania. Jesienią 2015 r. Siergiej H. został przekazany władzom białoruskim. Tymczasem kpt X nadal przebywał w więzieniu. Na przełomie X/XI 2015 r. na Białorusi przebywali M. Biernacki i Szef ABW D. Łuczak, była to pierwsza od wielu lat wizyta. Białorusini obiecywali sprawę doprowadzić do końca, próbując jednak przedstawiać nowe warunki. Po wyborach M. Biernacki w powyższej sprawie konsultował się z M. Kamińskim – ministrem koordynatorem ds. służb specjalnych i Szefem ABW, którzy przejęli sprawę do dalszego prowadzenia. Kpt X w lutym 2016 r. wrócił do kraju. Prezydent A. Łukaszenka ułaskawił go, a służby odstawiły do granicy. Zdaniem dziennikarzy śledczych tvn24, M. Dudy i R. Zielińskiego, T. Siemoniak – b. MON miał stwierdzić: „Sprawa żołnierza z Białegostoku znalazła się w centrum uwagi wielu rządowych służb i instytucji. Jej rozwiązanie zawdzięczamy ich dobremu współdziałaniu i zdolności do zachowania tajemnicy. Nie mogę ujawnić jakichkolwiek szczegółów, ale ta sprawa dobrze świadczy o jakości polskich służb specjalnych i dobrej koordynacji ich pracy”.

Według informacji FSB i niektórych mediów rosyjskich w dniu 25.06.2019 r. Sąd Miejski w Moskwie skazał za szpiegostwo obywatela polskiego, przedsiębiorcę, Mariana R., na karę 14 lat kolonii karnej o surowym rygorze. Wyrok ten uprawomocnił się 12.09.2019 r. Wymieniony został zatrzymany w kwietniu 2018 r. w Moskwie, „miał poszukiwać możliwości zdobycia tajnych części systemu raketowego S-300, aby następnie wywieźć je do Polski”. Stawiane są pytania, czy była to nieudana operacja polskich wojskowych służb specjalnych? Służby odmawiają komentarza, co jest zrozumiałe. MSZ ogranicza się do zapewnienia, że sprawę R. zna, udziela mu niezbędnej pomocy konsularnej oraz jest w kontakcie z nim i jego bliskimi, nikt nie zaprzecza rosyjskim oskarżeniom.

Media rosyjskie podały, że 4 lipca 2019 r. został zatrzymany A. Worobiov, doradca przedstawiciela prezydenta Rosji w Uralskim Okręgu Federalnym, pod zarzutem zdrady stanu na rzecz RP, u którego znaleziono polski paszport i specjalny sprzęt nagrywający²⁵.

Może powstać więc poważny problem, czy istnieją szanse na przedterminowe zwolnienie M.R., przy braku „zamienników”, czyli Rosjan skazanych w Polsce za szpiegostwo. Jak zauważa G. Rzeczkowski „Jedyna nadzieja w Amerykanach, którzy tego typu „trofea” posiadają i którym może zależeć, by ratować reputację swego najwierniejszego sojusznika na wschodniej flance NATO”.

Z powyższych rozważań wynika, że wymiana agentów wywiadu ma aspekt polityczny i prawny, jest wykorzystywana w praktyce nie tylko okre-

²⁵ CEZ, *Sezon na polskich szpiegów?*, „Angora” nr 29/2019, s. 72–73, W. Radziwonowicz, *Polska siatka szpieguje w Rosji?*, „Gazeta Wyborcza” z 9.07.2019 r., s. 9, G. Rzeczkowski, *Szpiony i pionierzy*, „Polityka” nr 32/3222/ 7.08–12.08.2019 r., s. 18–20

su zimnej wojny, ale również obecnie. Muszą istnieć jednak odpowiednie warunki, czyli „podaż” agentów do wymiany i wola polityczna odstępowania od rozwiązań prawno-karnych. Być może mogłaby być ona ograniczana, gdyby zaczęły funkcjonować przepisy prawne wprowadzające w Polsce instytucję szpiega koronnego i terrorysty koronnego, pozwalające na ich przewerbowywanie²⁶, ale póki co jest to sfera objęta niejawnością.

Problematyka szpiegostwa pozostaje także w zainteresowaniu prawa międzynarodowego publicznego. W październiku 2019 r. Rosja i Litwa wymieniły szpiegów. Po trwających ponad rok rokowaniach, wymieniono 5 osób, w tym oficera FSB skazanego w Wilnie, 2 obywateli Litwy skazanych w Moskwie, obywatela Norwegii skazanego w Moskwie. W parlamencie litewskim odbyła się debata na ten temat, zgłoszono projekt zmian k.k., aby doprecyzować prawo łaski względem osób skazanych za szpiegostwo²⁷.

Brakuje wyraźnych norm prawa międzynarodowego, zabraniających uprawiania szpiegostwa. Jedynie w odniesieniu do przedstawicieli dyplomatycznych określa się w tym aspekcie zakres ich działania. Prawo międzynarodowe nie zajmuje się w zasadzie problemem szpiegostwa w czasie pokoju. Brak jest w tym względzie umów międzynarodowych, istnieją jedynie pewne normy prawa zwyczajowego. Nie ma też normy, która zabraniałaby działalności szpiegowskiej. Nie może nią być artykuł 1 ust. 2 Karty NZ, zobowiązujący członków ONZ do rozwijania „przyjaznych stosunków między państwami”. Należy przyjąć, że w prawie międzynarodowym publicznym obowiązuje zasada, w myśl której państwa zobowiązane są do przestrzegania suwerenności terytorialnej innych państw i do powstrzymania się od narzucania swej władzy zwierzchniej innym państwom. W praktyce państwa (sądy) osadzają ujętych agentów na podstawie swego prawa wewnętrznego i nie podejmują w zasadzie żadnych kroków dyplomatycznych przeciwko państwom, których agenci prowadzili działalność szpiegowską. Wymiana agentów wywiadu uwarunkowana jest wieloma względami: prawnymi, politycznymi, utylitarnymi. Wypracowano przy tym pewne reguły głównie na zasadzie zwyczaju. Decydujące będą względy polityczne i interesy narodowe a niekiedy także sojusznicze (NATO). Dlatego też wprowadzenie regulacji prawnych dotyczących wymiany agentów wywiadu wydaje się być dyskusyjne i mało realne.

---

²⁶ S. Hoc, *O tak zwanym szpiegu i terrorystyce koronnym*, [w:] J. Giezek (red.), D. Gruszecka (red.), T. Kalisz (red.), *Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego tom XLIII. Księga Jubileuszowa Profesora Tomasza Kaczmarka*, Wrocław 2017, s. 153 in.

²⁷ Por. np.: Z. Baheri, Ali Sh. Fard, *Status of espionage form the perspective of international laws with em countries diplomatic and cosular realations*, „Journal Scientific Research and Development” 2/1/2015, J. Beim, *Enforcing a Prohibition on International Espionage*, „Chicago Journal of International Law” vol. 18, no 2, 2018, A.J. Radsan, *The Unresolved Equastion of Espionage International Law*. Michigan Journal of International Law 2007, vol. 28.

Wykaz literatury

- Awłasewicz T., *Łowcy szpiegów. Polskie służby kontra CIA*, Warszawa 2018.
- Baheri Z., Fard Ali Sh, *Status of espionage form the perspektive of international laws with em phasis on countries diplomatic and consular realations*, „Journal Scientific Research and Development” 2/1/2015.
- Beim J., *Enforcing a Prohibition on International Espionage*, „Chicago Journal of International Law” 2018, vol. 18, no 2.
- Bulhak W., Pleskot P., *Szpiegzy PRL-u*, Kraków 2014.
- Czuchnowski W., *Degradacja. Za służbę?*, „Gazeta Wyborcza” z 12.08.2016 r.
- Czuchnowski W., *Zabrał jej belki*, „Gazeta Wyborcza” z 12.08.2016 r.
- Czuchnowski W., *Zdegradowana major: Odchodzę ze służby*, „Gazeta Wyborcza” z 13.08.2016 r.
- Ćwięk H., *Rotmistrz Sosnowski. As wywiadu Drugiej Rzeczypospolitej*, Kraków 2010.
- Duda A., Węglorz A., *Zakres przedmiotowy prawa łaski z art. 139 Konstytucji (o niedopuszczalności stosowania abolicji indywidualnej)*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2016, z. 1.
- Dziwiński P., *Granice prezydenckiego prawa łaski w świetle metody historyczno-prawnej. Na marginesie uchwały Sądu Najwyższego I KZP 04/17*, „Forum Prawnicze” 2017, nr 3.
- Gondek L., *Wywiad Polski w III Rzeszy. Sukcesy i porażki*, Warszawa 2011.
- Graczyk K., *Operacja „Reichswehra ministerium”. Misja Majora Jerzego Sosnowskiego*, Warszawa 2017.
- Hoc S., *O tak zwanym szpiegu i terroryście koronnym*, [w:] J. Giezek, (red.), D. Gruszczyńska (red.), T. Kalisz (red.), *Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego, Księga Jubileuszowa Profesora Tomasza Kaczmarska.*, tom XLIII, Wrocław 2017.
- Hoc S., *Przestępstwa przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej*, Opole 2002.
- Hoc S., *Zagadnienia odpowiedzialności za szpiegostwo*, Warszawa 1985.
- Kluza J., *Glosa aprobująca do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 31 maja 2017 r. I KZP 4/17*, „Młoda Palestra” 2017, nr 4.
- Koper S., Biedrzycki A., *Polscy szpiegzy*, Warszawa 2018.
- Kołąkowski P., Krzak A., *Sprawa majora Jerzego Sosnowskiego w świetle dokumentów analitycznych Oddziału II SGWP i zeznań Franza Heinricha Pfeifera*, Warszawa 2015.
- Kozaczuk W., *Bitwa o tajemnice. Służby wywiadowcze Polski i Rzeszy Niemieckiej 1922–1939*, Warszawa 1977.
- Kozłowski K., *Prawo łaski Prezydenta RP. Historia. Regulacja. Praktyka*, Warszawa 2013.
- Krzak A., *„Afera Sosnowskiego”. Nowe spojrzenie na działalność placówki wywiadowczej In-3 i jej kierownika – mjr. Jerzego Sosnowskiego*, [w:] P. Kołąkowski (red.), A. Peplowski (red.), *Wywiad wojskowy II Rzeczypospolitej*, Kraków 2011.
- Krzak A., *Jerzy Sosnowski – obraz życia i działalności wywiadowczej w opracowaniu pt. „Afera Sosnowskiego” (Synopsis)*, [w:] P. Kołąkowski (red.), A. Peplowski (red.), *Za kulami wywiadu i dyplomacji. Polski wywiad wojskowy 1918–1945*, Kraków 2014.
- Kurpis W., *Berlińska misja*, Warszawa 1967.
- Larecki J., *Wielki leksykon służb specjalnych świata*, Warszawa 2007.
- Larecki J.H., *Wielki leksykon tajnych służb świata. organizacja wywiadu, kontrwywiadu i policji politycznych, terminologia profesjonalna i żargon operacyjny*, Warszawa 2017.

- Masternak-Kubiak M., *Glosa do uchwały składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z dnia 31 maja 2017 r. (sygn. akt I KZP 4/17)*, „Przegląd Sejmowy” 2017, nr 6.
- Paduszek K., *Polski Dreyfus czy międzynarodowy szpieg? Mjr Jerzy Sosnowski-Nałęcz przed sądem polskim*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2008, nr 2.
- Piekalkiewicz, *Dzieje szpiegostwa*, Warszawa 1999.
- Pötzl N.F., *Basar der Spione. Die geheimen Missionen des DDR – Unterhandlers Wolfgang Vogel*, Berlin 1997.
- Radziwonowicz W., Węglarczyk B., *Wymiana szpiegów w Wiedniu*, „Gazeta Wyborcza” z 7.07.2010 r.
- Radziwonowicz W., *Polska siatka szpieguje w Rosji?*, „Gazeta Wyborcza” z 9.07.2019 r., Rzeczkowski G., *Szpiiony i pionowy*, *Polityka*” nr 32/3222/7.08–12.08.2019 r.
- Skubisz P., *Płotka w sieci. Bogdan Walewski, czyli polski dyplomata i amerykański szpieg*, [w:] W. Skóra (red.), P. Skubisz (red.), *Studia nad wywiadem i kontrwywiadem w XX wieku*, t. 3, Szczecin 2016.
- Sulick M.J., *American spies. Espionage against the United States from the Cold War to the present*, Washington 2013.
- Waltoś S., *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2001.
- Wieczorkiewicz P., *Sprawa rotmistrza Sosnowskiego*, „Mówią Wieki” 1996, nr 11–12.
- Wielński B.T., *Kanclerz RFN pod kontrolą NRD*, „Magazyn Historyczny” nr 2(3) lipiec 2013.
- Zacharski M., *Nazywam się Zacharski. Marian Zacharski wbrew regułom*, Poznań 2009.
- Zacharski M., *Operacja Reichswehra. Kulisy wywiadu II RP*, Poznań 2013.
- Zacharski M., *Rotmistrz*, Poznań 2011.
- Zawłocki R., *Glosa polemiczna do uchwały Sądu Najwyższego dotyczącej prezydenckiego prawa łaski z dnia 31 maja 2017 r. sygn. akt I KZP 4/17*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2018, nr 2.
- Zgórniak M., „*In-3*” – *Sprawa Jerzego Sosnowskiego*, „Studia Historyczne” 1970, z. 4.

Summary

Exchange of intelligence agents – the legal and political aspects

Key words: agent, pardon, special services, network of spies, spying activity.

The author considers the problem of exchanging intelligence agents in international and criminal law. The institution of exchanging intelligence agents is a legal custom, but there are also several regulations connected with pardons. The theoretical issues are enriched with examples from different countries.